

Financijska i mirovinska pismenost: međunarodna iskustva i prijedlozi za Hrvatsku

STRUČNI RAD

Maja Vehovec*

Sažetak

U ovom se radu razmatra važnost financijske i mirovinske pismenosti te se donosi prikaz međunarodnih iskustava i preporuke za ključne aktivnosti u Hrvatskoj. Program financijske pismenosti povezan je s projektima financijskog obrazovanja, a obje aktivnosti pokrenute su u razvijenim zemljama prije manje od jednog desetljeća. Ciljane kampanje mirovinske pismenosti temelje se na demografskim promjenama, odnosno sve većem udjelu starijeg stanovništva, te potrebi osiguranja primjerenih primanja u trećoj životnoj dobi. Mirovinski sustavi postaju sve složeniji, pri čemu javni mirovinski sustavi više ne mogu jamčiti izdašne mirovine, a privatni ili mješoviti sustavi sve više iziskuju od korisnika poznavanje funkcioniranja financijskih tržišta. Predlaže se okvir za primjenu modela financijske odnosno mirovinske pismenosti u Hrvatskoj.

Ključne riječi: financijska pismenost, mirovinska pismenost, financijsko obrazovanje

JEL klasifikacija: G00, G02, G23, G18, G19, I22

* Maja Vehovec, znanstvena savjetnica, Ekonomski institut, Zagreb,
e-mail: mvehovec@eizg.hr.

1. Uvod¹

Financijska pismenost, kao i potreba za financijskim obrazovanjem kojim se razvija financijska pismenost, relativno je mlada aktivnost započeta u razvijenim zemljama prije manje od jednog desetljeća. Potreba za širenjem financijske pismenosti temelji se na ekonomskim razlozima prouzročenim demografskim promjenama, promjenama na financijskim tržištima i promjenama javnih politika u pogledu mirovinske zaštite i zaštite potrošača općenito. Financijski obrazovani potrošači mogu pomoći u osiguranju da financijski sektor učinkovito pridonese realnom gospodarskom rastu i ukupnom smanjenju siromaštva. To je jednako važno i za razvijene zemlje i za zemlje u razvoju, iako je razvijenim zemljama zbog više razine dohotka i kapaciteta institucija jednostavnije provesti programe financijskog obrazovanja.

Tri su problema zbog kojih se smatra važnim širiti financijsku odnosno mirovinsku pismenost. Prvi se odnosi na rastući broj aktivne populacije koji će se u trećoj životnoj dobi morati oslanjati na kombinaciju mirovina iz obveznih izvora mirovinskog osiguranja i privatne (osobne) štednje da bi zadržao određeni životni standard. Javni izvori mirovina zbog niza razloga postaju nedovoljni za postizanje životnog standarda koji bi bio viši od onog što treba biti pokriveno socijalnom zaštitom, a kapitalizirana mirovinska štednja ovisi o stopama izdvajanja za drugi stup, redovitosti uplata i nizu ostalih razloga koji su vezani za funkcioniranje mirovinskih fondova. Drugi problem proizlazi iz činjenice da su financijska tržišta postala sve složenija i kompetitivnija pa potrošači imaju na raspolaganju veliki broj proizvoda i usluga čije rizike relativno slabo poznaju. Posljedice loše informiranosti i nedostatka svijesti o mogućim rizicima dovode ljude (osobito mlađe dobi) u poziciju da se nađu u visokim dugovima u vrijeme kad pokušavaju zasnovati obitelj i stvoriti dom. Financijski rizici povezani s nesigurnošću na tržištu rada mogu stvoriti ozbiljne probleme i kritične situacije. Treći je problem vezan za kanale i tehnološka rješenja pomoću kojih se provode financijske

¹ Rad je nastao u okviru projekta «Izazovi i mogućnosti za ostvarenje primjerenih starosnih mirovina u Hrvatskoj» koji je Ekonomski institut, Zagreb proveo uz potporu iz donacije Zaklade Adris.

financijskim pitanjima i proizvodima tako da oni mogu na najbolji način upotrijebiti financijske informacije i upute koje su primili.

Financijska pismenost podiže razinu individualne odgovornosti pojedinaca u shvaćanju i preuzimanju rizika kod donošenja financijskih odluka te prilikom planiranja ulaganja. Upravo je planiranje ulaganja važna komponenta mirovinske pismenosti kao dijela financijske pismenosti. Mirovinski pismeni pojedinci dugoročno planiraju mirovinska primanja za treću životnu dob te na taj način individualno pridonose planiranju kvalitete životnog standarda za vrijeme nakon umirovljenja. U literaturi ne postoji definicija mirovinske pismenosti pa se u ovom radu predlaže prilagođena verzija OECD-ove definicije: «Mirovinsko opismenjavanje je proces u kojem se budući korisnici mirovina informiraju i poboljšavaju razumijevanje obveznog mirovinskog osiguranja i karakteristika mirovinskog sustava zemlje općenito da bi postali svjesni ograničenja tog sustava te razvili vještine i znanje o mogućnostima privatne štednje pomoću koje mogu povećati primjerenost mirovinskih primanja te se time osposobiti za poduzimanje učinkovitih mjera za poboljšanje svoje dobrobiti u trećoj životnoj dobi».

Širenje mirovinske pismenosti ili mirovinsko obrazovanje potrebno je kako bi budući umirovljenici na vrijeme stekli znanje o prednostima i nedostacima obveznog mirovinskog osiguranja. Svaki mirovinski sustav, pa tako i mirovinski sustav u Hrvatskoj, djeluje dugoročno, a u pravilu je kompleksan i podložan politički uvjetovanim promjenama. Mirovinski osiguranici trebaju saznati kako on funkcionira kako bi na vrijeme prilagodili svoje životne planove i bolje upravljali osobnim odnosno obiteljskim financijama na dugi rok. Mirovine iz obveznog sustava mirovinskog osiguranja imaju ograničenja s kojima je važno da korisnici budu upoznati. Životni standard u trećoj životnoj dobi ovisi o ukupnim primanjima, ne nužno samo o mirovinama iz obveznog mirovinskog osiguranja. Stoga je važno znati da postoje mogućnosti za dodatna primanja u starosti i da te mogućnosti treba znati koristiti.

Ciljevi mirovinske pismenosti nisu različiti od ciljeva u drugim područjima financijske pismenosti, jer se uvijek radi o podizanju razine znanja i svijesti o rizicima kod donošenja financijskih odluka. Razlika je samo u tome što je mirovinska pismenost potaknuta strukturnim demografskim razlozima koji imaju dugoročne i postojeane posljedice koje treba uzeti u obzir pri planiranju životnog ciklusa štednje. Naglasak je više na dugoročnom planiranju štednje i smanjenju rizika od siromaštva u trećoj životnoj dobi. Istraživanja ukazuju na nedovoljno planiranje izvora primanja u mirovini, jer je stanovništvo nedovoljno informirano ili nedovoljno mirovinski pismeno. Tako Zaidi (2010a) upozorava da u nedostatku duljeg radnog vijeka i veće privatne štednje postoji bojazan da će učestalost siromaštva budućih generacija starijih osoba biti viša nego kod ostatka populacije. U drugom radu Zaidi (2010b) ipak naglašava da postoji optimizam, jer su započele reforme mirovinskih sustava u zemljama EU-a, produljuje se radni vijek te se, uz uvjet mirovinske pismenosti, stvaraju okolnosti za povećanje dodatne privatne štednje. Čak samo razmišljanje o tome kako upotpuniti jaz između malih obveznih mirovina i željenih mirovinskih primanja, koja bi osiguravala razumnu razinu primjerenosti, govori o aktivnom stavu prema mirovinskoj informiranosti. Euwals et al. (2004) na primjeru analize stavova članova kućanstva prema štednji za starost i ponašanja vezanog uz izbor portfelja u Nizozemskoj naglašavaju financijsku pismenost kao preduvjet planiranja štednje za starost. Dokaze o tome koliko je financijska pismenost važna nalaze Chan i Stevens (2008) analizirajući utjecaj stvarnih i percipiranih poticaja na ponašanje vezano uz štednju za mirovinu. Bolje informirani pojedinci reagiraju na te poticaje. No, neinformirani pojedinci reagiraju na percipirane, ali pogrešne informacije o poticajima za mirovinsku štednju. Može se zaključiti da mirovinska pismenost može pridonijeti ublažavanju rizika od siromaštva i povećanju individualne dobrobiti.

Izvori financiranja nacionalnih kampanja širenja financijske pismenosti nalaze se u javnom sektoru među relevantnim ministarstvima financija i/ili gospodarstva, regulatorima financijskih usluga te središnjim bankama. Njihov interes proizlazi iz legitimne uloge koju imaju u gospodarstvu zemlje te društvene odgovornosti da promiču deficitarna znanja i vještine potrebne za ukupni razvoj zemlje. Dio javnog sektora koji predstavlja javni

obrazovni sustav, od osnovne i srednje škole do visokog obrazovanja, također je uključen u proces širenja financijske pismenosti putem obrazovnih programa na redovitoj ili povremenoj bazi. Od drugih predstavnika javnog sektora tu su razne komore ili udruženja koji mogu imati interes u financijskom i mirovinskom opismenjavanju stanovništva. I sudionici iz privatnog financijskog sektora, pojedinačno ili udruženo, mogu pronaći svoj interes u podizanju razine financijske pismenosti, premda je u tim slučajevima potrebno vidjeti u kojoj su mjeri ti interesi u opreci s javnim interesom i ciljevima.

Među kanalima širenja financijske pismenosti posebnu ulogu imaju mediji. Pritom ne postoji jednoobrazni model te je u načelu optimalan onaj koji najučinkovitije dopire do ciljanih skupina stanovnika. Ne smije se zanemariti ni utjecaj moderne internetske tehnologije i općenito elektroničkih medija, uključujući elektroničke igrice, koji postaju nužni dio svake nacionalne kampanje financijskog i mirovinskog opismenjavanja stanovnika.

4. Uloga međunarodnih institucija u promicanju financijske odnosno mirovinske pismenosti

U promicanju financijske pismenosti najveći su utjecaj imali OECD, Svjetska banka i Europska komisija. OECD je među prvima započeo širenje ideje i zagovaranje potrebe za financijskom pismenošću u svojim članicama. Projekt financijskog obrazovanja započeo je 2003. godine kao odgovor na rastući interes članica za unapređenjem financijske pismenosti potrošača. OECD je osnovao međunarodnu mrežu za financijsko obrazovanje (International Network on Financial Education – INFE) koja je privukla oko 150 institucija iz 75 zemalja. Mreža organizira konferencije svake druge godine kao i razmjenu informacija i mišljenja te diskusiju o programima, inicijativama, problemima i istraživanjima na temu financijske edukacije. Osim toga mreža prikuplja podatke i istraživanja na tu temu, zalaže se za priznavanje međunarodnih standarda te osigurava vodiče, upute i koordinaciju za one koji se tek uključuju u programe financijskog

obrazovanja. Temeljem njihovog međunarodnog iskustva identificiraju se i promoviraju primjeri najbolje prakse. Za razvoj dobre prakse glavne preporuke OECD-a (2005) su sljedeće:

- Vlade i svi dionici trebaju promovirati nepristranu, pošteni i ravnopravnu financijsku edukaciju.
- Programi se moraju koordinirati i razvijati učinkovito.
- Financijsko obrazovanje mora započeti u školi da bi stanovnici bili obrazovani što je ranije moguće.
- Financijsko obrazovanje treba biti dio prakse dobrog javnog upravljanja financijskih institucija čiju odgovornost i obvezu u promicanju financijske pismenosti treba ohrabrivati.
- Financijsko obrazovanje treba jasno razlikovati od komercijalnih savjeta; treba implementirati etički kodeks ponašanja za djelatnike u financijskim institucijama.
- Financijske institucije treba poticati da provjeravaju (ispituju) jesu li klijenti u stanju čitati i razumijevati informacije, naročito one koje se odnose na dugoročne obveze ili financijske usluge s potencijalno značajnim financijskim posljedicama: sitan i nejasan otisak u dokumentaciji treba obeshrabrivati.
- Programi financijske edukacije trebaju biti naročito fokusirani na važne aspekte životnog planiranja, kao što su štednja, dugovi, osiguranja i mirovine.
- Programi i strategije trebaju biti usmjereni na izgradnju financijskog kapaciteta, a gdje je prikladno treba ciljati na specifične grupe i personalizirati koliko je to moguće.
- Treba promovirati nacionalne kampanje, specijalizirane internetske stranice, besplatne informacijske usluge i sustave upozoravanja za visokorizične plasmane (uključujući prijevare).

I što je naročito važno u kontekstu mirovinske pismenosti:

- Budućim umirovljenicima treba povećati svijest o potrebi da ocjenjuju primjerenost mirovinskih primanja vodeći računa o mogućnostima

programa financijske edukacije mora biti sastavni dio takvih planova. Ona se u posljednjih deset godina razvila i postala nezaobilazni alat u ocjeni učinkovitosti raznih obrazovnih programa.

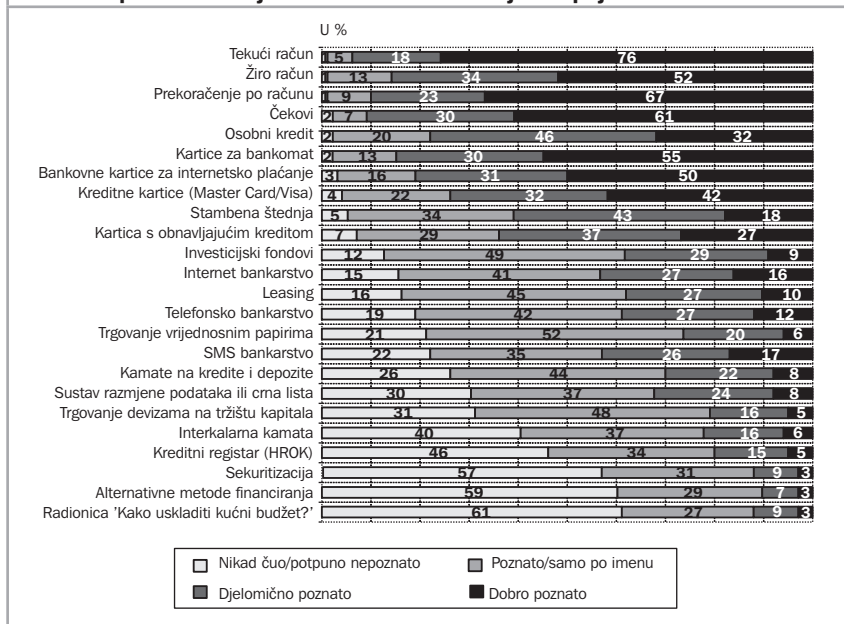
Europska komisija također se uključila u podršku programima financijskog obrazovanja pa je na sastanku ekspertne skupine za financijsko obrazovanje u lipnju 2010. godine (European Commission, 2010) posebna pozornost posvećena relevantnosti financijskog obrazovanja za održivost europskih mirovinskih sustava. Istaknuto je da, iako to nije politički popularno, treba povećati svijest o očekivanim mirovinama iz javnih izvora te motivirati mlade ljude da obrate pozornost na taj problem prije nego što se krene u nacionalne mirovinske reforme. Predstavnici OECD-a na osnovi svog iskustva preporučili su znatno intenziviranje aktivnosti oko razvijanja svijesti o mirovinama i financijskom obrazovanju te edukaciji na dugi rok. U tom smislu smatraju da je potrebno pojednostavniti informacije o mirovinskim shemama, uključujući mirovinske projekcije i rezultate (djelovanje) mirovinskih fondova te osigurati više informacija o relevantnim opcijama kao što su na primjer dugoročne investicije tijekom životnog ciklusa. Ekspertna skupina je posebno naglasila utjecaj mirovinskih reformi i posljedice za stanovništvo koje proizlaze iz činjenice da političari koji su zaduženi za mirovinske reforme nisu zaduženi za obrazovnu politiku, što drugim riječima znači da promjene u jednom dijelu sustava nisu adekvatno praćene politikama u ostalim dijelovima sustava.

5. Dosadašnje aktivnosti u području financijske pismenosti u Hrvatskoj

U Hrvatskoj do sada nije provedena obuhvatna kampanja financijske pismenosti. Svjetska banka je u veljači 2010. godine objavila studiju «Hrvatska – Dijagnostički pregled zaštite potrošača i financijske pismenosti», svezak I i II (Svjetska banka, 2010a, 2010b), u kojoj zaključuje da «nije dobro što ne postoje učinkovite kampanje promicanja svijesti ili pismenosti potrošača s ciljem boljeg razumijevanja bankovnih proizvoda i usluga te izbjegavanja problema u nastajanju» (Svjetska banka, 2010b: 10). Ulogu financijskog

hrvatskih građana ulaže u životna osiguranja koja se smatraju jednim od dugoročnih oblika štednje za starije dane. Štednja za starije dane je tek na trećem mjestu po važnosti, iza štednje za hitne slučajeve i izvanredne okolnosti te štednje za djecu, njihovu sigurnost i napredak.

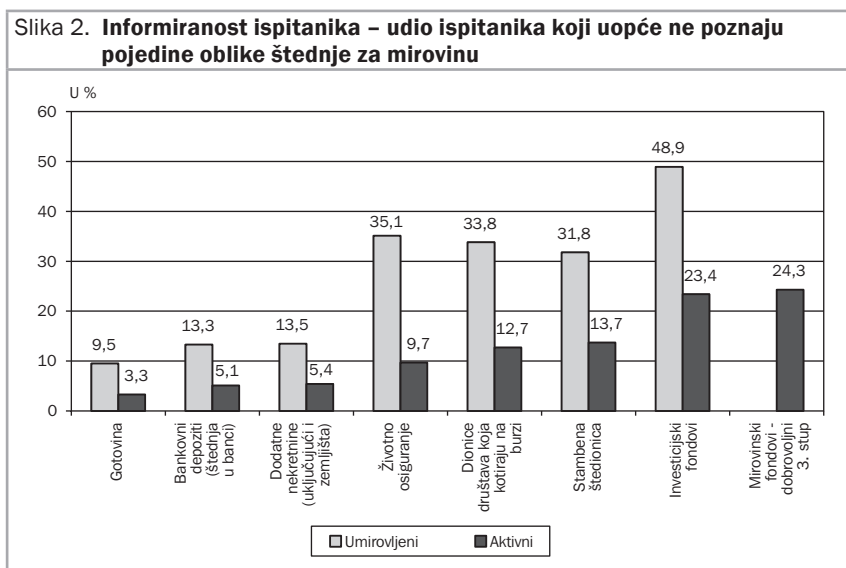
Slika 1. **Upoznatost klijenata banaka s financijskim pojmovima**

Izvor: Anketa agencije GfK, preuzeto iz Svjetska banka (2010b).

Znanstvena istraživanja mirovinske pismenosti, štednje za treću životnu dob i primjerenosti mirovina u Hrvatskoj mogu također poslužiti kao dobar oslonac za financijsko obrazovanje u području mirovina. U radu o štednji hrvatskih građana za treću životnu dob Švaljek i Slijepčević (2008) naglašavaju kako su veća ulaganja u životna osiguranja i dobrovoljne mirovinske fondove nužna kako bi se ublažio pad primanja nakon umirovljenja te spriječilo siromaštvo dijela starijeg stanovništva. Autorice navode kako je unatoč provedenoj reformi i poticajima, štednja za stariju dob u Hrvatskoj i dalje na niskim razinama. Najvažnija je poruka rada kako je za poticanje štednje za starost nužno povećanje informiranosti i znanja građana o ovoj problematici. Vehovec et al. (2010) pokazuju kako

je za održavanje primjerenog životnog standarda u trećoj životnoj dobi uz obvezno mirovinsko osiguranje potrebna i dodatna privatna štednja. Pokazuje se, isto tako, da su građani Hrvatske slabo informirani ili uopće nisu informirani o mogućim oblicima štednje za starost (slika 2), ali i da su svjesni da su nedovoljno informirani. Planiranje štednje za budućnost je slabo, a u značajnoj mjeri ovisi o informiranosti i povjerenju u pojedine oblike štednje. U usporedbi s objektivnim pokazateljima, svi ispitanici «priželjkuju» znatno veća primanja u mirovini nego što ih objektivno mogu očekivati na temelju obvezne mirovinske štednje. Stoga je zaključak istraživanja da je potrebna promjena ponašanja u pogledu planiranja mirovine ako se žele ostvariti očekivanja.

Izvor: Vehovec et al. (2010).

Škrebilin, Tomić i Vehovec (2011) na osnovi anketnog istraživanja definiraju razliku između mirovinski pismenih i mirovinski nepismenih ispitanika na temelju njihovih subjektivnih i objektivnih ocjena o tome koliko su informirani, načinima informiranja, poznavanju oblika štednje za mirovinu te poznavanju oblika štednje za mirovinu na koje država daje poticaje. Rezultati pokazuju da mirovinski nepismeni u odnosu na

mirovinski pismene ispitanike imaju statistički značajno niža osobna primanja, niži stupanj obrazovanja, češće su nezaposleni ili imaju ugovor o radu na određeno vrijeme, češće žive u roditeljskoj zajednici i/ili s rodbinom te češće žive na selu. Za razliku od drugih nalaza u literaturi, rezultati ovog istraživanja nisu pokazali statistički značajnu razliku s obzirom na dob i spol. Nadalje, mirovinski nepismeni imaju značajno negativnije stavove o svim vrstama štednje u odnosu na mirovinski pismene ispitanike. Oni također značajno manje planiraju ili očekuju dodatna primanja pored mirovine te zbog toga značajno više vjeruju da će ovisiti o tuđoj pomoći u trećoj životnoj dobi. Mirovinski nepismeni također imaju nerealistična uvjerenja o tome što su dostatna primanja za mirovinu u usporedbi s njihovim sadašnjim primanjima. Zbog niže informiranosti i manje zainteresiranosti o tome što ih čeka nakon umirovljenja mirovinski nepismeni očekivano značajno manju važnost pridaju državnim poticajima za štednju. Također, mirovinski nepismeni značajno više planiraju otići u prijevremenu mirovinu iako očekuju niska primanja i ovisnost o tuđoj pomoći nakon umirovljenja. Nadalje, mirovinska pismenost važan je prediktor sadašnje štednje, posebno ciljane, a zatim i rizične štednje. Ovo istraživanje ukazuje na mogućnost da mirovinsko opismenjavanje postane važan instrument u poticanju osobne brige za primanja u mirovini. Ono ujedno ukazuje i na ključne skupine kojima treba posvetiti posebnu pozornost.

6. Prijedlog okvira za primjenu modela financijskog odnosno mirovinskog opismenjavanja u Hrvatskoj

Međunarodna iskustva upućuju na potrebu izrade i provedbe programa financijske pismenosti prema modelu koji najviše odgovara nacionalnim gospodarstvima. Drugim riječima, ne postoji gotov recept koji propisuje tko će biti nositelj i na koji se način treba izraditi i provesti program financijskog opismenjavanja. Stoga, temeljem međunarodnih iskustava i domaćih okolnosti, smatramo da se mogu navesti četiri ključne preporuke za razvoj modela financijske pismenosti u Hrvatskoj.

Treća preporuka u modelu financijskog opismenjavanja je izrada i provedba *programa financijskog obrazovanja* sukladno nacionalnoj strategiji financijske pismenosti i osnovnim odrednicama proizašlima iz rezultata analize prvog upitnika o financijskoj pismenosti stanovništva. Programi financijskog obrazovanja dijele se na one klasične, koji se implementiraju i vezuju uz obrazovni sustav zemlje i uz seminare i radionice cjeloživotnog obrazovanja, te neklasične oblike koji se vezuju uz masovne medije i druge oblike javnih komunikacija s posebnim naglaskom na upotrebu modernih medija kojima je okrenuta mlađa populacija.

Ovim preporukama se dodaje i četvrta, prema kojoj bi *opismenjavanje u području mirovina* trebalo biti jedno od najvažnijih područja kampanje. Naime, zbog opaženih trendova kod javnih mirovina, privatna štednja i individualna odgovornost pojedinaca postaju sve važniji za primjereno financiranje životnog standarda u trećoj životnoj dobi. Za bolje razumijevanje sadašnjeg mirovinskog sustava te za povećanu osobnu brigu i dodatnu privatnu štednju za mirovinu ključno je da pojedinci imaju dovoljno informacija i znanja o tome, odnosno da su dovoljno mirovinski pismeni.

7. Zaključak

S obzirom na demografske promjene, odnosno starenje stanovništva i kretanje stope ovisnosti umirovljenika u odnosu na aktivno stanovništvo, privatna štednja i individualna odgovornost pojedinaca postaju sve važnije za primjereno financiranje životnog standarda u trećoj životnoj dobi. No, za dodatnu privatnu štednju bitno je da pojedinci imaju dovoljno informacija i znanja o tome, ili drugim riječima, da su dovoljno mirovinski pismeni. Mirovinsko opismenjavanje je dio šireg programa financijskog opismenjavanja kojim se povećava svijest o rizicima financijskih proizvoda i znanje o tome kako upravljati osobnim ili obiteljskim financijama. Globalna financijska kriza, koja je izbila u 2008. godini, pridonijela je većoj važnosti projekata financijskog obrazovanja i nacionalnim naporima da se poveća financijska pismenost građana. Radi se o relativno novim procesima kod

općenito razvija samozaštitu pojedinaca u slučaju neočekivanih događanja, nepotrebnih rizika i financijskih prijevara bilo da se radi o kratkoročnim ili dugoročnim posljedicama.

Planovi, programi te nacionalne strategije promoviranja financijske pismenosti i zaštite potrošača dugoročno su korisne aktivnosti te se mogu promatrati iz različitih kutova gledanja. Sa stajališta financijske industrije ove aktivnosti su izuzetno važne, jer njezini glavni korisnici su financijski pismeni stanovnici te veća potražnja može samo unaprijediti poslovanje. Iz tog razloga financijska industrija ima društvenu odgovornost da sudjeluje i investira u nacionalne akcije povećanja financijske (mirovinske) pismenosti. Sa stajališta pojedinaca financijska (mirovinska) pismenost razvija samozaštitu, ublažava rizik od negativnih ishoda te podiže svijest i znanje o planiranju vlastite dobrobiti. Unatoč tome što je financijska pismenost prediktor mirovinske pismenosti, za mirovinsku pismenost potreban je donekle različit pristup i dovoljno dugi vremenski period da bi pojedinci mogli mirovinsku pismenost pretvoriti u sposobnost da povećaju primjerenost mirovinskih primanja u trećoj životnoj dobi. Sa stajališta javne administracije, osobito javnih regulatornih tijela za nadzor financijskih transakcija te Vlade kao izvršne vlasti u razvijanju financijske (mirovinske) pismenosti, to je zadatak koji se ne može zaobići.

Financijsko obrazovanje vodi većoj informiranosti i kvalitetnijim znanjima te snažnijoj zaštiti potrošača i većem povjerenju na tržištu financijskih usluga. Pitanje je jedino koji će model Hrvatska upotrijebiti primjereno resursima koji joj stoje na raspolaganju i interesu za suradnju ključnih dionika. Radi se uvijek o vrlo širokim nacionalnim kampanjama koje zahtijevaju društveni marketing uz upotrebu novih tehnologija i masovne komunikacije uz zabavan i prilagođen pristup raznim grupama krajnjih korisnika. Hrvatska može iskoristiti brojna iskustva zemalja članica EU-a i na temelju njih izabrati optimalni model financijskog obrazovanja za sebe. U ovom radu predložen je okvirni model koji može poslužiti nositeljima politika u razvoju projekta financijske pismenosti.

Švaljek, Sandra i Sunčana Slijepčević, 2008, "Štednja građana za treću životnu dob" u Danimir Gulin, ured., *Financije i računovodstvo u funkciji jačanja konkurentnosti hrvatskog gospodarstva*, str. 50-65, Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.

Vehovec, Maja, Danijel Nestić, Andreja Radić, Ivona Škreblin Kirbiš, Sandra Švaljek i Iva Tomić, 2010, "Starenje stanovništva i održavanje primjerenog životnog standarda u trećoj životnoj dobi", projektna studija, Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb.

Zaidi, Asghar, 2010a, "Poverty Risks for Older People in EU Countries – An Update", Policy Brief, siječanj, Beč: European Centre for Social Welfare and Research, http://www.euro.centre.org/data/1264603415_56681.pdf (pristupljeno 14. srpnja 2010.).

Zaidi, Asghar, 2010b, "Fiscal and Pension Sustainability: Present and Future Issues in EU Countries", Policy Brief, veljača, Beč: European Centre for Social Welfare and Research, http://www.euro.centre.org/data/1267020891_76093.pdf (pristupljeno 14. srpnja 2010.).

World Bank, 2010, "Good Practices for Consumer Protection and Financial Literacy in Europe and Central Asia: A Diagnostic Tool", ECSPF Working Paper, br. 1, kolovoz, Washington, DC: World Bank, Finance and Private Sector Department Europe and Central Asia Region, http://siteresources.worldbank.org/INTECAREGTOPPRVSECDEV/Resources/GoodPractices_August2010.pdf (pristupljeno 30. svibnja 2011.).